

NEPŘÍMÁ ŘEČ

Termínem „nepřímá řeč“ se zde označují souvětí a celé pasáže, které jsou závislé na slovese *dicendi*, *sentiendi* nebo *putandi* a slouží ke zprostředkování výroků, názorů apod. (např. „řekl, že...“, „slyšel, že...“, „myslel si, že...“). Závislost na uvozujícím predikátu může být volnější a může se jednat o delší pasáže složené z více souvětí. Uvozující sloveso *dicendi* nemusí být explicitně vyjádřeno a může pouze vyplývat z kontextu. Zejména u některých autorů (např. u Caesara nebo Livia) je nepřímá řeč často využívána. V nepřímé řeči dochází ke změnám, které se týkají používání slovesných časů a způsobů, adverbii a zájmen.

Způsoby v nepřímé řeči

Věty hlavní nezávislých souvětí se v nepřímé řeči transformují na infinitivní nebo konjunktivní věty. Volba infinitivu nebo konjunktivu souvisí s tím, zda mělo nezávislé souvětí oznamovací, žádací, tázací či zvolací význam. V závislosti na jednom slovese se v nepřímé řeči mohou také střídát věty s různými významy, např. s oznamovacím a žádacím (srov. „Řekl nám, abychom přišli včas, a že jestli se opozdíme, nebude na nás čekat.“).

Věty s oznamovacím významem

Ve většině případů mají věty s oznamovacím významem podobu **akuzativu s infinitivem** a následují bezprostředně po uvozujícím slovese *dicendi*, *sentiendi* nebo *putandi*. Neodlišují se tedy od akuzativu s infinitivem v přímé řeči.

Akuzativ s infinitivem v nepřímé řeči může být uvozen také nepřechodnými slovesy *dicendi* a *sentiendi* (např. *loqui*), po nichž v přímé řeči akuzativ s infinitivem obvykle ne-následuje (1). Nepřímou řeč mohou rovněž uvozovat substantiva, která jsou významově blízka uvedeným skupinám sloves (např. *oratio*).

- (1) *In eandem sententiam loquitur Scipio: **Pompeio esse in animo rei publicae non deesse, si senatus sequatur, si cunctetur atque agat lenius, nequiquam eius auxilium, si postea velit, senatum imploraturum.*** (Caes. civ. 1, 1, 4)

Stejně mluví také Scipio: Pompeius prý má v úmyslu státu pomoci, jestliže ho senát podpoří, jestliže však senát bude otálet a jednat pomalu, marně se pak bude dožadovat jeho pomoci, bude-li o ni v budoucnosti stát.

Někdy **uvozující sloveso může chybět**, je-li na základě kontextu zřejmé, že se jedná o nepřímou řeč s oznamovacím významem (2).

- (2) *Pompeius eadem illa, quae per Scipionem ostenderat, agit, senatus virtutem constantiamque conlaudat, copias suas **exponit: legiones habere sese paratas X praeterea cognitum compertumque sibi alieno esse animo in Caesarem milites neque iis posse persuaderi, uti eum defendant aut sequantur.*** (Caes. civ. 1, 6, 1)

Pompeius udělá to, co oznámil prostřednictvím Scipiona, vychvaluje statečnost a odhodlanost senátu, ukáže svoje jednotky: [řekne], že má k dispozici deset legií a že má kromě toho zjištěno, že vojáci nejsou Caesarovi nakloněni a že není možné je přesvědčit, aby ho bránili a šli za ním.

Někdy je nepřímá řeč uvozena slovesem, které řídí obsahovou větu tázací (např. *rogare*) nebo žádací (např. *hortari*). I v závislosti na těchto slovesech se v nepřímé řeči mohou vyskytovat akuzativy s infinitivem, které mají oznamovací význam. Bezprostředně po uvozujícím slovese však následuje věta žádací (3) či tázací (4) a teprve po ní akuzativ s infinitivem s oznamovacím významem. Tentýž princip se uplatňuje i v případě, že je nepřímá řeč uvozena slovesem, které může řídit jak oznamovací, tak žádací či tázací větu (např. *dicere, discernere* apod.), ale začíná větou žádací (5) nebo tázací. Bezprostředně za uvozujícím slovesem však může stát i oznamovací akuzativ s infinitivem a po něm následovat věta žádací nebo tázací, viz (6).

- (3) *Pro quibus rebus **hortatur ac postulat, ut rem publicam suscipiant atque una secum administrant.** Sin timore defugiant, illis **se oneri non futurum et per se rem publicam administraturum.*** (Caes. civ. 1, 32, 7)

Kvůli tomu je vybízí a prosí, aby se ujali státu a spravovali ho spolu s ním. Jestliže však ze strachu couvnou, nebude jim na přítěž a bude stát spravovat sám.

- (4) *A plerisque rogitantibus **dimissi, ecquod feminis quoque asyllum aperuissent; id enim demum compar conubium fore.*** (Liv. 1, 9, 5)

Většina je poslala zpět s dotazem, zda útočiště otevřeli pro ženy. To prý teprve bude rovné právo na sňatky.

- (5) *Senatus decrevit, ut in octo legiones parem numerum tribunorum consules et populus crearent; creari autem neminem eo anno placere, nisi qui honorem gessisset.* (Liv. 44, 21, 2)
Senát rozhodl, aby konzulové a lid zvolili osm tribunů - po jednom pro každou legii. Že ale v tom roce nemá být zvolen nikdo, kdo už nezastával nějaký úřad.
- (6) *...litteras ad senatum misit: deum immortalium benignitate, suis consiliis, patientia militum Veios iam fore in potestate populi Romani; quid de praeda faciendum cense- rent?* (Liv. 5, 20, 1)
...poslal senátu dopis, v němž stálo, že díky laskavosti nesmrtelných bohů, jeho strategii a vytrvalosti vojáků budou Veje již brzy v moci národa římského. A co prý si myslí, že se má dělat s kořistí.

Infinitiv ve spojkové větě

Někdy se v nepřímé řeči vyskytuje **infinitiv i ve spojkových větách**, v nichž je v nezávislé podobě sloveso v určitém tvaru. Jedná se např. o **vztažně připojené nezávislé věty** (7), které odkazují na předchozí kontext, nebo o **některé věty** uvozené spojkami **cum** (*cum inversum, cum interea* (8) apod.), **nisi, quamquam** (9) a **etsi v korektivním významu** apod. K transformaci těchto vět na infinitiv dochází v případě, že věta vedlejší je k větě hlavní **připojena spíše volně** a nachází se na pomezí mezi souřadně a podřadně připojenou větou. Někdy se proto tyto věty označují jako nepravé věty vedlejší.

- (7) *Ad ea Herennius Bassus respondit multos annos iam inter Romanum Nolanumque populum amicitiam esse, cuius neutros ad eam diem paenitere...* (Liv. 23, 44, 1)
Herennius Bassus na to řekl, že Římané a obyvatelé mají mezi sebou již mnoho let přátelské vztahy a že až jsou zatím obě strany spokojeny,...
- (8) *...[sc. consules] nequivere tamen consequi, ut non aegerrime id plebs ferret: iacere tam diu inritas actiones, quae de suis commodis ferrentur, cum interim de sanguine ac supplicio suo latam legem confestim exerceri et tantam vim habere.* (Liv. 4, 51, 3–4)
...konzulové přesto nemohli dosáhnout toho, aby to [tj. potrestání viníků] lidé nenesli těžce: že prý tak dlouho už jsou bez výsledku soudních pří, které se týkají jejich zájmů, a přitom zákon o vraždě a trestu za ni je hned vykonáván a má tak velký dopad.
- (9) *Quamquam nullam nobilitatem, nullos honores, nulla merita cuiquam ad dominationem pandere viam; sed tamen Claudios, Cassios consulatibus, decemviratibus suis maiorumque honoribus, splendore familiarum sustulisse animos, quo nefas fuerit...* (Liv. 4, 15, 5)
Ačkoliv ani urozenost ani žádné úřady nebo zásluhy nikomu neotevřely cestu k absolutní vládě, tak ale přece Claudiové a Cassiové se díky svým konzulátům, decemvirátům, úřadům předků a vážnosti svých rodin dostali tam, kam to nebylo dovoleno...

Infinitiv se může objevit také po časových spojkách *antequam*, *priusquam* nebo **srovnávacích spojkách** *ut*, *quemadmodum* a *potius/magis quam* (10). Dochází k tomu tehdy, když se jejich věta hlavní v nepřímé řeči transformuje na infinitivní konstrukci. Někdy se tyto případy vysvětlují jako připodobnění způsobu (11). Významným faktorem však je srovnávací význam uvedených spojek (který je možný i u spojek *antequam*, *priusquam*), a proto lze některé případy interpretovat jako srovnání dvou infinitivů.

- (10) *Nonne tibi adfirmavi quidvis me potius perperurum, quam ex Italia ad bellum civile exiturum?* (Cic. *fam.* 2, 16, 3)
Což jsem ti neřekl, že raději strpím cokoliv, než abych odešel z Itálie do občanské války?
- (11) *Pompeius adfirmat non esse periculum, adiurat; addit etiam se prius occisum iri ab eo quam me violatum iri.* (Cic. *Att.* 2, 20, 2)
Pompeius tvrdí, že žádné nebezpečí není, a přísahá na to. Dodává dokonce, že ten člověk spíše zabije jeho, než se dopustí násilí na mně.

Transformace výše uvedených vět na infinitivní konstrukce je více či méně výraznou tendencí, není však závazným pravidlem.

Věty s žadacím významem

Věty s žadacím významem mají v nepřímé řeči podobu **konjunktivní věty**, která může být uvozena spojkou *ut*, ale často je **beze spojky**. Následuje-li bezprostředně po uvozujičím slovese, objevuje se spojka *ut* častěji, viz *obtestatur, uti... provideat* ve větě (12). Je-li však jednou z vět uvnitř nepřímé řeči, bývá téměř vždy beze spojky, viz *caveat* ve větě (12).⁷³ Ve větách s žadacím významem se používají konjunktivy jako ve větách žadacích v nezávislém souvětí, tj. **konjunktiv prézentu** po čase hlavním a **konjunktiv imperfekta** po čase vedlejším.

- (12) *...Iugurtham (...) monet atque lacrumans obtestatur, uti aliquando sibi liberisque et genti Numidarum optume merita provideat: omnibus proeliis sese victos, agrum vastatum, multos mortalis captos occisos, regni opes conminutas esse; satis saepe iam et virtutem militum et fortunam temptatam; caveat, ne illo cunctante Numidae sibi consulant.* (Sall. *Iug.* 62, 1)
...Jugurthu (...) napomíná a se slzami v očích zapřísahá, aby se už konečně postaral o sebe, děti a numidský národ, který má tak velké zásluhy. Připomíná, že byli poraženi v bitvách, území vypleněno, mnoho lidí zajato a zabito, majetek království se zmenšil a statečnost vojáků a štěstí byly už dost často vystaveny zkoušce. Ať si dá pozor, aby Numidčané nevzali věci do vlastních rukou, bude-li váhat.

73 Baños Baños (2009, s. 745).

Žadací význam mohou mít také některé infinitivy (13), pokud závisí na predikátech řídicích žadací infinitivní konstrukci v nezávislém souvětí (např. *iubere*).

- (13) *Tum rex (...) post diem decimum redire iubet, ac nihil etiam nunc decrevisse, sed illo die reponsurum.* (Sall. *Iug.* 109, 3)

Tehdy [mu] král přikáže vrátit se za deset dní, a že prý se dosud nerozhodl, ale v ten den že mu odpoví.

Věty s tázacím významem

Věty s tázacím významem mohou mít v nepřímé řeči podobu **infinitivní konstrukce** nebo **konjunktivní věty**.

Věty s infinitivem

Infinitiv získávají **řečnické a otázky se zvolacím významem**, jejichž smyslem není získat chybějící informaci, ale zdůraznit nějaké tvrzení. Blíží se tedy větám oznamovacím, a proto se transformují na infinitivní konstrukci (14). Tázací charakter věty je jasně patrný z toho, že infinitivní konstrukce obsahují **tázací částici** nebo **tázací zájmeno** či příslovce.

- (14) *Turnus Herdonius ab Aricia ferociter in absentem Tarquinium erat invectus: haud mirum esse Superbo inditum Romae cognomen (...) an quicquam superbius esse quam ludificari sic omne nomen Latinum?* (Liv. 1, 50, 3)

Turnus Hedonius z Aricia tvrdě zaútočil na nepřítomného Tarquinia: není prý divu, že v Římě dostal jméno „Zpupný“ (...) je snad něco zpupnějšího než se takto vysmívat všem Latinům?

Také věty se **zvolacím významem** se transformují na infinitivní konstrukci (15).

- (15) *Inde primum miseratio sui, deinde indignitas atque ex ea ira animos cepit: Etruscisne etiam (...) ludibrio esse clades suas?* (Liv. 5, 45, 6)

Nejprve je litovali, pak se jich zmocnilo pohoršení a následně hněv: jsou snad Etruskům (...) k smíchu i jejich vlastní porážky?

Infinitiv se objevuje i v tázacích větách vyjadřujících předpověď budoucích neštěstí (např. „Co s námi bude, když...“), viz (16). Použití infinitivu naznačuje, že nejsou chápány jako skutečné otázky, ale blíží se větám s oznamovacím nebo zvolacím významem.

- (16) *Quamdiu autem tranquillam, quae secesserit, multitudinem fore? Quid futurum deinde, si quod extremum interim bellum existat?* (Liv. 2, 32, 6)

Jak dlouho zůstanou v klidu lidé, kteří odešli pryč? Co se stane, když mezitím dojde k válce s vnějším nepřítelem?

Věty s konjunktivem

Vyjadřuje-li tázací věta **skutečnou otázku** vyžadující doplnění informace (17) nebo má **rozkazovací význam** (např. *Quin taces?* „Proč nemlčíš?“; tedy „Zmlkni!“), viz (18), (19), má v nepřímé řeči podobu **konjunktivní věty**.

- (17) ...*litteras ad senatum misit: deum immortalium benignitate, suis consiliis, patientia militum Veios iam fore in potestate populi Romani; quid de praeda faciendum censerent?* (Liv. 5, 20, 1)

...poslal senátu dopis, v němž stálo, že díky laskavosti nesmrtelných bohů, jeho strategii a vytrvalosti vojáků budou Veje již brzy v moci národa římského. A co prý si myslí, že se má dělat s kořistí.

- (18) *Quae ubi consul accepit, sibimet ipsi circumeundos adloquendosque milites ratus, ut ad quosque venerat, cunctantes arma capere increpabat: quid cessarent tergiversarenturque?* (Liv. 10, 35, 8–9)

Jakmile se to konzul dozvěděl, myslel si, že musí vojáky osobně obejít a promluvit si s nimi. A ke komu přišel, tomu vytykal, že váhá jít do boje: proč váhají a otálejí?

- (19) *Cur enim, si rem publicam egere libertate senatoria crederet, tam levia consecraretur? Quin de bello aut pace, de vectigalibus et legibus, quibusque aliis res Romana continetur suaderet dissuaderetve?* (Tac. ann. 13, 49, 2)

Proč usiluje o tak bezvýznamné věci, jestliže si myslí, že stát potřebuje nezávislý senát? Proč nemluví o válce nebo míru, o daních a zákonech a jiných věcech, na nichž římský stát stojí?

Konjunktiv se používá i v **otázkách po slovesech putandi** (např. *putare, credere, censere*), které jsou svým významem blízké řečnickým otázkám, ale vyjadřují **výzvu ke změně názoru** (např. „Myslíš si snad, že jsem to udělal?“; tj. „Nemysli si to!“), viz (20).⁷⁴ Volba **konjunktivu** nebo **infinitivu** závisí v těchto případech na záměru mluvčího.

- (20) *In extrema oratione Catonis condicio Quinctio fertur, ut (...) sponsione defenderet sese: sin fateretur, ignominiane sua quemquam doliturum censeret, cum ipse vino et venere amens sanguine hominis in conuiuio lusisset?* (Liv. 39, 43, 5)

Na konci Catonovy řeči je Quinctius vyzván, (...) aby se hájil tím, že dá záruku: jestliže však se přizná, myslí si snad, že se někdo bude trápit jeho hanbou, když on sám opojen vínem a vášní zabil pro pobavení na hostině člověka?

74 Traina (1993, s. 480).

Další faktory pro volbu způsobu

Kromě významu otázky je volba mezi infinitivem a konjunktivem ovlivněna také dalšími faktory. Závisí-li **tázací věta** bezprostředně **na predikátu s významem „ptát se“** (21), je **vždy konjunktivní**.

- (21) *Cuius [sc. Pythagorae] ingenium et eloquentiam cum admiratus esset Leon, quaesivisse ex eo, qua maxime arte confideret; at illum: artem quidem se scire nullam, sed esse philosophum. Admiratum Leontem novitatem nominis **quaesivisse, quinam essent philosophi**, et quid inter eos et reliquos interesset...* (Cic. Tusc. 5, 3, 8)

Když León vyjádřil obdiv nad jeho [tj. Pýthagorovým] nadáním a řečnickými schopnostmi, prý se ho zeptal, na jaké umění nejvíce spoléhá. A on na to, že neovládá žádné umění, ale že je filozofem. León se tomu novému slovu podivil a zeptal se, kdože jsou to ti filozofové a jaký je rozdíl mezi nimi a ostatními...

Konjunktiv zůstává zachován také u vět, v nichž má **potenciální** nebo **deliberativní význam** (22). Důvodem je zachování významu konjunktivu, který by se transformací na infinitiv ztratil.

- (22) *Caesar in eam spem venerat se sine pugna et sine volnere suorum rem conficere posse (...). **Cur** etiam secundo proelio aliquos ex suis **amitteret? Cur** volnerari **pateretur optime meritos de se milites? Cur** denique fortunam **periclitaretur?*** (Caes. civ. 1, 72, 2)
- Caesar získal naději, že může tu záležitost dokončit bez boje a zranění svých vojáků (...). Proč by měl ztratit svoje lidi třeba i ve vítězné bitvě? Proč by měl dovolit, aby utrpěli zranění vojáci, kteří mu prokázali tak vynikající služby? Proč by konečně pokoušel osud?

Infinitivní konstrukci naopak **mohou** v nepřímé řeči získávat otázky vyjadřující **ne-reálnou podmínku v přítomnosti** nebo **minulosti** (23).

- (23) *Quid illum facturum fuisse, si (...) adversa pugna evenisset...?* (Liv. 8, 31, 5)
- Co by byl dělal, kdyby (...) byla bitva dopadla špatně...?

Přehled

V následujících přehledech jsou uvedeny základní principy transformace, nikoliv méně obvyklé nebo speciální případy.

Druh věty	Význam věty	Konstrukce v nepřímé řeči
oznamovací věta	oznamovací	infinitivní konstrukce
žádací věta	žádací	konjunktivní věta s <i>ut / ne</i> konjunktivní věta beze spojky
tázací věta	řečnické otázky	infinitivní konstrukce
	otázky po slovesech „ptát se“ skutečné otázky vyjádření rozkazu	konjunktivní věta
zvolací věta	zvolání	infinitivní konstrukce

Způsob v nepřímé řeči	Význam
infinitiv	oznamovací věta řečnická otázka zvolací věta
konjunktiv	žádací věta otázky po slovesech „ptát se“ skutečné otázky otázky vyjadřující rozkaz

Časy v nepřímé řeči

Používání časů konjunktivů a infinitivů se řídí pravidly **způsobové závislosti** a pravidly pro **transformaci podmínkových souvětí**. Je-li nepřímá řeč uvozena slovesem v přítomnosti historickém, střídá se někdy souslednost po čase hlavním a vedlejším. Důvodem může být snaha autora o tzv. *variatio*, tedy o střídání různých výrazových prostředků ze stylistických důvodů.

Jak bylo uvedeno v kapitole *Konjunktivy závislé na konjunktivu nebo infinitivu*, *způsobová závislost*, závislé věty v nepřímé řeči mají tendenci získávat konjunktiv (případně infinitiv) i tehdy, když jsou v nezávislém souvětí indikativní. Není to však závazné pravidlo a indikativ se vyskytuje tam, kde má určitý význam nebo funkci (vyjadřuje komentář autora apod.). Používání časů infinitivu a konjunktivu je podrobněji popsáno v kapitole *Konjunktivy ve způsobové závislosti*.

Schéma použití konjunktivů závislých na infinitivu

Věta hlavní (V0)	Věta hlavní nezávislého souvětí (V1)	Věta vedlejší (V2)
čas hlavní	infinitiv prézentu, futura participium prézentu, futura	konj. préz. (současnost) konj. pf. (předčasnost) <i>-urus sim</i> (následnost)
	infinitiv perfekta participium perfekta	konj. impf. (současnost) konj. plpf. (předčasnost) <i>-urus essem</i> (následnost)
čas vedlejší	infinitiv prézentu, futura participium prézentu, futura	konj. impf. (současnost) konj. plpf. (předčasnost) <i>-urus essem</i> (následnost)
	infinitiv perfekta participium perfekta	konj. impf. (současnost) konj. plpf. (předčasnost) <i>-urus essem</i> (následnost)

Schéma použití konjunktivů závislých na konjunktivu

Věta hlavní (V0)	Věta hlavní nezávislého souvětí (V1)	Věta vedlejší (V2)
čas hlavní	konjunktiv prézentu, opisné časování na <i>-urus sim</i>	konj. préz. (současnost) konj. pf. (předčasnost) <i>-urus sim</i> (následnost)
	konjunktiv perfekta	konj. impf. (současnost) konj. plpf. (předčasnost) <i>-urus essem</i> (následnost)
čas vedlejší	konjunktiv imperfekta, opisné časování na <i>-urus essem</i>	konj. impf. (současnost) konj. plpf. (předčasnost) <i>-urus essem</i> (následnost)
	konjunktiv plusquamperfekta	konj. impf. (současnost) konj. plpf. (předčasnost) <i>-urus essem</i> (následnost)

Zájmena a adverbia v nepřímé řeči

V nepřímé řeči dochází také ke změně zájmen a příslovcí, která jsou spojena s okamžikem promluvy nebo s mluvčím a adresátem sdělení. Zájmena **pro první a druhou** osobu se mění na zájmena **pro třetí osobu**, mění se také **ukazovací zájmena** (např. „onen“ místo „tento“), **místní** a **časová příslovce** (např. „tam“ místo „zde“, „tehdy“ místo „ted“ atd.). Nejdůležitější změny jsou uvedeny v následujících tabulkách:⁷⁵

Osobní zájmena

Přímá řeč (nezávislé souvětí)	<i>ego, mei, mihi, me, me</i>	<i>nos, nostri, nobis, nos, nobis</i>	<i>tu, tui, tibi, te, te</i>	<i>vos, vestri, vobis, vos, vobis</i>
Nepřímá řeč	<i>ipse, sui, sibi, se, se</i>	<i>ipsi, sui, sibi, se, se</i>	<i>ille/illa, illius, illi, illum/illam, illo/illa</i>	<i>illi/illae, illorum/illarum, illis, illos/illas, illis</i>

Přivlastňovací zájmena

Přímá řeč (nezávislé souvětí)	<i>meus, a, um</i>	<i>noster, tra, trum</i>	<i>tuus, a, um</i>	<i>vester, tra, trum</i>
Nepřímá řeč	<i>suus, a, um</i>	<i>suus, a, um</i>	<i>illius,...</i>	<i>illorum,...</i>

Ukazovací zájmena

Přímá řeč (nezávislé souvětí)	<i>hic, haec, hoc</i>	<i>iste, ista, istud</i>
Nepřímá řeč	<i>is, ea, id</i>	<i>ille, illa, illud</i>

Příslovce (příklady)

Přímá řeč (nezávislé souvětí)	<i>hic</i>	<i>nunc</i>	<i>hodie</i>	<i>cras</i>
Nepřímá řeč	<i>ibi / illic</i>	<i>tunc / tum</i>	<i>eo die / illo die</i>	<i>postero die / postridie</i>

V nepřímé řeči mohou vznikat ve zvýšené míře nejednoznačné významy při používání zvrátneho zájmena *se, sibi, suus,...*, které může odkazovat jak na podmět uvozujícího slovesa, tak na podmět závislé věty. Zejména v případě, že jsou ve větě kladeny do protikladu různé osoby nebo skupiny, lze nejednoznačnost odstranit použitím zájmena *ipse*, které odkazuje na podmět uvozujícího slovesa, kdežto zvrátne zájmeno *se* vztahuje k podmětu závislé věty. Příkladem je věta (24), v níž se zájmeno *sua* vztahuje k podmětu věty *cur... desperarent* a *ipsius* k podmětu uvozujícího slovesa *incusavit*. Podobně stojí-li

⁷⁵ Převzato z Baños Baños (2009, s. 749).

v přímé řeči v protikladu 1. a 2. osoba, v nepřímé řeči se k 1. osobě vztahují zájmena *se* a *ipse* a ke 2. osobě *ille*, případně *is*, viz (25).

(24) ...[sc. Caesar] *vehementer eos incusavit:... cur de sua virtute aut de ipsius diligentia desperarent?* (Caes. Gall. 1, 40, 1–4)

...*vehementer eos incusavit:... cur de sua (= militum) virtute aut de ipsius (= Caesaris) diligentia desperarent?*

...[Caesar] je důrazně pokáral... proč nedůvěřují své statečnosti nebo jeho obezřetnosti?

(25) *Ei legationi Ariovistus respondit: si quid ipsi a Caesare opus esset, sese ad eum venturum fuisse; si quid ille se velit, illum ad se venire oportere.* (Caes. Gall. 1, 34, 2)

Ei legationi Ariovistus respondit: si quid ipsi (= Ariovisto) a Caesare opus esset, sese (= Ariovistum) ad eum (= Caesarem) venturum fuisse; si quid ille (= Caesar) se velit, illum (= Caesarem) ad se (= Ariovistum) venire oportere.

Ariovistus tomu poselstvu odpověděl, že kdyby on chtěl něco od Caesara, tak by za ním přišel, a že jestli Caesar chce naopak něco po něm, musí za ním přijít.

